

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ HAYIR KURUMLARINDAN DARÜLACEZE'NİN YAPIMI VE HALİL RIFAT PAŞA'NIN ÇALIŞMALARI

Yrd. Doç. Dr. Nurettin BİROL*

Öz: II. Abdülhamid Dönemi'nde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra başta Balkanlar olmak üzere kitleler hâlinde Müslüman ahali Osmanlı topraklarına hicret etmişti. Bu muhacirlerin içinde kimsesiz, yaşlı, dul sakat, hasta ve çocukların önemli bir kısmı İstanbul'da dilencilik yaparak hayatlarını idame ettiriyorlardı. Bunların bir kısmı çalışacak durumda olduğu hâlde dilencililiği tercih ediyordu. Abdülhamid bu yardıma muhtaç Müslüman ve Gayr-i Müslim aceze için Darülaceze adında din ve milliyet farkı gözetmeyen bir yardım müessesesi kurmaya karar verdi. Müessesenin inşası ve işletilmesi işi Dâhiliye Nezaretine havale edilmişti. O tarihlerde Dâhiliye Nazırı olan Halil Rifat Paşa da bu müessesenin Yapı Komisyonu Başkanı olarak hizmet vermişti. Valilik yaptığı dönemlerde bayındırlık alanında yaptığı çalışmalarla haklı bir şöhrete sahip olan Halil Rifat Paşa bu müessesenin yapım işini üstlenmişti. Başta padişah olmak üzere Müslim ve Gayr-i Müslüm vatandaşların yardımlarıyla 1500 ihtiyaç sahibine hizmet vermek üzere inşa edilen bu müessesede Cami, Kilise ve Havra yan yana bulunuyordu. Bir hoşgörü ve merhamet evi olan Darülaceze'de iki hastane ve çeşitli sanat dallarında eğitim veren atölyeler de bulunmaktaydı. Günümüzde hâlâ hizmetine devam eden bu müessesenin yapımında dönemin Dâhiliye Nazırı ve açılışa ise Sadrazam olan Halil Rifat Paşa'nın büyük emeği olmuştur. Bundan dolayı Darülacezenin girişinde onun büstü ve altında da Darülaceze'nin banisi yazısı kaydedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Darülaceze, II. Abdülhamid, Halil Rifat Paşa

THE CONSTRUCTION OF DARÜLACEZE WHICH WAS FROM CHARITY ORGANIZATIONS OF ABDÜLHAMİD THE SECOND AND THE WORKS OF HALİL RIFAT PASHA

Abstract: In the period of Abdülhamid the second after the war of The Ottoman – Russian, 1877-78 mainly in the Balkans, the Muslim people, in groups, migrated to the Ottoman lands. In these emigrants, an important section of the orphan, old,

Geliş tarihi : 03 Temmuz 2017

Kabul tarihi : 18 Eylül 2017

*Yrd. Doç. Dr. Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi
Anabilim Dalı nbirol058@hotmail.com.

widow, disabled, sick and children was living by begging in İstanbul. A part of them preferred to beg although they were in a position to work. Abdülhamid decided to build a charity named 'Darülaceze', for these needy muslim and non-muslim persons, which doesn't discriminate the difference of religion and nationality. It was given to The Internal Affairs Ministry the work of the management and the construction of the Institution. Halil Rıfat Pasha, who was The Internal Affairs Minister at that time, worked as The Head of Building Commission of this Institution, too. Halil Rıfat Pasha, who had a right fame with his workings in the field of public works in the periods of his governorship, assumed the building work of this institution. The mosque, church and synagogue were side by side in this institution which was built to serve for 1500 needy persons with the help of the muslim and non-muslim people, mainly being the Sultan. In Darülaceze (hospice) which was a house of tolerance and mercy, there were two hospitals and also ateliers educated in the different art branches. The Internal Affairs Minister of that period in the construction of this institution which is still in service today and even in opening the Grand Vizier Halil Rıfat Pasha made a great effort. Therefore, it was registered that his statue in the entrance of Darülaceze and even under that the writing of The Darülaceze's founder.

Key Words: Darülaceze, Abdülhamid The Second, Halil Rıfat Pasha

Giriş

Sultan II. Abdülhamid ve dönemi son yılların en fazla tartışılan konularından biridir. Bu tartışmaların sonucunda Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet dönemindeki Sultan hakkındaki "*Kızıl Sultan, İstibdat devri*" söylemlerinin yerini daha müspet kavramların aldığını ve Abdülhamid'e hak ettiği itibarın iade edilmeye başlandığını memnuniyetle müşahede etmekteyiz.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta yeni çıktığı sıralarda yaşanan ve 93 harbi olarak tarihe geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının ortaya koyduğu olumsuz şartlar, özellikle ekonomik ve siyasi bunalım, iç ve dış tehditler devleti iyice bunaltırmıştı. Bu dönemde savaşın yaşandığı ve elden çıkan Rumeli'den İstanbul'a doğru yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. Sadece bu savaştan dolayı toplam dört yüz bine yakın göçmenin İstanbul'a geldiği ifade edilmektedir. Rumeli'den İstanbul'a gelen göçmen kabilelerinin önemli bir bölümü hasta, sakat, dul ve yetimlerden oluşmaktaydı. Bu yoğun göç dalgası sonucunda kentin yaşam düzeni bozulmuş, sokaklar; evsiz barksız hastalar, sakatlar, kimsesiz çocuklar ve dilencilerle dolmuştur. İstanbul'un kent yaşamına uyum sağlayamayan bu kesim, toplumda rahatsızlık yaratmıştır. Şurayı Devlet Tanzimat Dairesinin 7 Eylül 1886 tarihli mazbatasında, bir süreden beri İstanbul'da dilencilerin arttığı, bunların çoğunun çalışabilecek durumda olduğu hâlde dilendikleri, yerli ve yabancı halkı rahatsız ettikleri, şehrin hasta ve sakat sergisine çevrildiği ve bu insanların aynı zamanda çeşitli

suçlara karıştıkları ifade edilmişti.¹

Böyle bir zamanda din, ırk, millet farkı gözetmeksizin her kesimden muhtaç insanları himaye etmek ve onları dilencilikten kurtarmak maksadıyla bir sosyal yardım müessesesinin yapılması planlanmıştı. *Dârülaceze* olarak adlandırılan bu müessesenin inşaatının başladığı tarihlerde Dâhiliye Nazırı ve açılışında ise Sadrazam olan Halil Rıfat Paşa'ya mevcut vazifelerinin dışında padişah tarafından bu sosyal yardım kuruluşunun Yapı Komisyonu Başkanlığı vazifesi de verilmişti. Özellikle Dâhiliye Nezaretinde bulunduğu esnada yapılan *Dârülaceze*'nin inşaatının tamamlanmasında çalıştı.² Günümüzde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak hizmetlerini sürdüren bu müessesenin giriş bölümünde Halil Rıfat Paşa'nın bir büstü ve altında da *Dârülaceze*'nin banisi yazısı bulunmaktadır. Bu sosyal yardım kuruluşunun yapım aşamaları ve Halil Rıfat Paşa'nın katkıları bu makalemizin asıl konusunu teşkil etmektedir.

Halil Rıfat Paşa, Mithat Paşa'nın yetiştirdiği ve II. Abdülhamid devrinde bilhassa bayındırlık alanında yaptığı çalışmalarla haklı bir şöhret kazanmış meşhur valilerden biridir. Onun, Sivas, Aydın (İzmir) ve Manastır valilikleri meşhurdur. Eylül 1891'de ikinci defa Aydın valiliği yaptığı sırada Dahiliye Nazırlığına, Kasım 1895'te de Sadrazamlığa tayin edilmiştir. Ermeni isyanlarının Anadolu'nun hemen her bölgesine yayıldığı iç ihanetlerin ve dış baskıların arttığı bir dönemde bu vazifelerini sürdürmüştür. Abdülhamid devri sadrazamları içinde Padişah'ın en itimat ettiği bir şahsiyet olmasından ötürü vazifesinden azl edilmeden vefat edene kadar vazifesinin başında bulunan tek sadrazam da Halil Rıfat Paşa'dır.³

Dârülaceze'nin İnşası İçin Yapılan İlk Çalışmalar

Halil Rıfat Paşa Dâhiliye Nazırı olmadan önce en son Aydın Valiliğinde bulunuyordu. O Dâhiliye Nazırı olmadan önce İstanbul'da *Dârülaceze*'nin yapılmasına karar verilmiş, bu çalışmaların son safhalarına Rıfat Paşa da katılmıştı. *Dârülaceze*'nin yapımı ile ilgili ilk

1. Nuran Yıldırım; İstanbul *Dârülaceze* Müessesesi Tarihi, İstanbul. 1996 s.22; Servet Güngör, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Hayır Kurumu Olarak *Dârülaceze* Müessesesi" *Türk İdare Dergisi* Yıl.81, Sayı: 463-464 Haziran-Eylül. 2009 s. 159.

2. İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar III*. İstanbul. 1969 s.1571.

3. Geniş bilgi için bkz. N. Birol, *Halil Rıfat Paşa Dönemi ve İcratı 1827-1901*. Ankara. 2009

çalışmalar Kamil Paşa'nın ilk sadrazamlığı zamanında başlamıştı. Binahların temeli atıldığı sıralarda ise Halil Rifat Paşa Dâhiliye Nazırı, Ahmet Cevdet Paşa Sadrazamdı.

Dârülaceze; kimsesiz çocukları, geçimini ancak dilenmek suretiyle sağlayan sakat ve hasta olan erkek ve kadınları dilenme zilletinden kurtarılması maksadıyla bu nev'i insanların barınacağı bir mekân olarak düşünülmüştür.⁴ Darülaceze'nin kurulmasına yönelik çalışmalar, aynı dönemde dilencililiğin yaygın ve rahatsız edici olduğu Paris, Londra ve Berlin gibi büyük Avrupa şehirlerinde görülen uygulamalardan esinlenerek sürdürülmüştür. Dârülaceze, başlangıçta dilencilikle mücadele için kurulması düşünülmüştü.⁵ Fransa'da dilencililiğin önlenmesi için Dépot de Mendicité adlı dilenci evleri açılmış ve bu evlerin bulunduğu şehirlerde dilencilik yasaklanmıştır.⁶

Dârülaceze adında İstanbul'da bir hayır kuruluşu hakkında ilk fikir Sultan Abdülhamid'e aittir. Kuruluş yolunda ilk çalışmalar başladığı zaman Sadrazamlıkta Kâmil Paşa bulunuyordu. 30 Mart 1890 (H. 8 Ş 1307) tarihinde çıkan iradede:

“Geçimini sağlamak için sokaklarda dilenmekte olan ve kimsesiz bulunan çocuklarla, hasta ve sakat, erkek ve kadınların dilenme zilletinden ve aşığalanmasından kurtarılarak vücutlarının dayanabileceği ve yapabileceği ölçüde çalışarak kendi işleriyle geçinebilmelerini sağlamak ve bunlardan işe güce yaramayanların da beslenip barındırılması ve kimsesiz çocukların eğitim ve terbiyesi için bir yer ayrılması ve bunun için de İstanbul'un ne tarafında, ne plân ve resimle ve ne büyüklükte bina yapmak ve tahsisat olarak nerelerden ne miktar şey ayırıp vermek lâzım geleceği ve sair teferruatı Şûray-ı Devlet'çe hemen konuşularak ve o konuda sür'atle bir nizamnâme yazılarak arz edilmesi irâde buyrulmuştur.”⁷

Hükümetin konu ile ilgili çalışmaları devam ederken, Abdülhamid, doğum günü olan 7 Nisan 1890 (H. 16 Ş 1307) tarihinde⁸ çıkardığı ikinci bir irâde de kurulacak müessesenin adının “Dârülaceze” olacağını bildirdi. 13 Nisan 1890 (H. 22 Ş 1307) tarihli bir resmî tebliğ yayımlanarak, Padişah'ın irâdesiyle bir Dârülaceze'nin kurulacağı ilân

4. Reşat Ekrem Koçu; Dârülaceze (1895–1974) İstanbul 1974, s. 19.

5. Tayyibe Önel, “Zaman Tünelinde Darülaceze” Kutsal Çatı, Darülaceze Müessesesi Süreli Yayını, Yıl: 2008, Sayı:1 s. 5

6. Servet Güngör, age., s. 159.

7. R. E. Koçu; age., s. 27–30.

8. II. Abdülhamid'in doğum tarihi hicri takvime göre kutlanıyordu.

edildi. Konu, Şurâyı Devlet Tanzimat Dairesi'nde müzâkere edilerek karara bağlandı. Buna göre: “Çalışmaya muktedir oldukları hâlde dilencililiği meslek edinenler memleketlerine geri gönderilecek, sakat ve kimsesizler için bir Dârülaceze inşa edilecekti. Buraya alınacak kişilerde din ve milliyet farkı gözetilmeyecekti. Kimsesiz ve sakat oldukları hâlde Dârülaceze'ye başvurmayıp dilenmekte ısrar edenler ise hapis cezası ile cezalandırılacaktı. Ülkenin diğer büyük şehirlerinde de acezehâneler (acizler evi) kurulacak ve Dârülaceze Nizamnâmesi oralarda da uygulanacaktı.”⁹

Padişah'ın irâdesi ve Hükümet'in Padişah'a arz ettiği yazılar ile Dârülaceze'nin kurulması yolunda ilk resmî adımlar atılırken, işlemleri yürütmek üzere, ilk önce bir “Kurucu Komisyon” teşkil edildi. Bu kurucu komisyon şu zatlardan mürekkepti:

- 1- Maliye Nâzırı Agop Paşa (Reis)
- 2- Ticaret ve Nafta Nâzırı Raif Paşa
- 3- Hünkâr Yaverlerinden Tevfik Paşa
- 4- Osmanlı Bankası Müdürü Sir Edgar Vincent
- 5- Ticaret Odası Reis Vekili Azaryan Efendi
- 6- Tüccarlardan Unciyan Efendi
- 7- Şehr emâneti Meclisi azalarından Kamil Efendi
- 8- Ticaret Odası İkinci Reisi Basmacızade Ferid Bey
- 9- Esham Müdürü M. Baker
- 10- Tüccarlardan M. Tubini
- 11- Ticaret Müdürü Umumisi İsmail Bey
- 12- Saray Teşrifat Nâzırı Münir Paşa
- 13- Şehremini Rıdvan Paşa
- 14- Orman ve Medain Umum Müdürü Bedros Efendi
- 15- Tüccardan Şerif Ali Efendi
- 16- Tüccardan Viktor Efendi.”

Devamlı toplanan “Kurucu Komisyon” şu işlerle meşgul oldu:

- 1- Müessesenin kaç mal olacağına ilk tahminleri
- 2- Bu paranın nasıl temin edileceği
- 3- Müessesenin nerede kurulacağı.”

Komisyon Dârülaceze'nin ilk plân ve resimlerini, Seraskerlik İnşaat Dairesi'nden istedi. Orada hazırlanan plân ve resimlere göre ace-

9. Hidayet Y. Nuhoğlu, “Dârülaceze” D.İ.A., VIII, İstanbul 1993 s. 512. Nizâmnamenin metni için bkz. R. E. Koçu; age., s. 31.

zenin barındırılacağı lüzumu kadar oda-koşu ile içlerinde çalıştırılacak kimseler ve sanatkâr olarak yetiştirilecek kimsesiz çocuklar için müteaddit atölyeler, bir câmii, bir kilise ve bir havrayı ihtiva edecek müessesese, ilk tahminlere göre 40.000 (Altın) liraya mal olacaktı.¹⁰

Darülaceze İçin İlk Maddi Yardımlar

Bundan sonra komisyon Dârülaceze için yardım toplanmasına ve her türlü hediyein kabul edilmesine karar verdi. İlk hediye, Padişah II. Abdülhamid, on sekiz parçadan oluşan değerli eşyalarını verdi.¹¹ Padişahın verdiği eşyalar: 1-Bursa işi bir hamam takımı, 2- İpekten bir yatak takımı, 3- Bürüncükten gömleklik helâlî bezler, 4- İşlemeli yastık yüzleri, 5- Sırmalı el havluları, 6- Bir seccade, 7- İki Uşak halısı, 8- Mekteb-i Sanayi'de yapılmış konsol ve esvap dolabı, 9- On iki altın kaşık, 10- Beğa kaşıklar, 11- Beykoz işi cam ma'mulat, 12- Harikulâde nakışlı Türk çorapları ve eldivenler, 13- Kürt ve Acem Halıları, 14- Kütahya işi bir çini sofrası takımı, 15- Şimkeşhâne'de yapılmış sırmalı işlemler, 16- Antika bir nargile, 17- Antika zarflı kahve fincanları, 18- Sedefli çekmeceler, iskemleler, tavlalar.¹² Bu eşyalar ilk önce piyango tertip edilerek satılmak istendi.¹³ 28 Şubat 1891 (H. 13 B 1308) tarihinde toplanan Meclis-i Vükelâ'da konu görüşülmüş ve piyango tertip edilmesi uygun görülmeyle sergi ile satılmasının uygun olacağına karar verilmişti.¹⁴

Padişah'ın verdiği eşyanın sergilenerek satışı işine Hünkâr yaveri Tevfik Paşa'nın riyasetinde, Teşrifat Nâzırı Münir Paşa, Müze Müdürü Osman Hamdi Bey, Ticaret Odası Reisi Azaryan Efendi, Osmanlı Bankası Müdürü Sir Edgar Vincent, Komanto Bankası Müdürü Viktor Efendi, İngiliz Banker Baker ve Rum muteberanından Mavrokardato memur edildiler. Sergi yeri olarak Cadde-i Kebir (İstiklâl Caddesi)'de Ekmekçibaşı Konağı seçildi ve kiralanmak istendi. Konak sahibi Ekmekçibaşı Nuradıkyan, kira bedeli almayarak konağını sergiye verdi. Sergi 16 Temmuz 1891 (H. 9 Z 1308) tarihinde açıldı.¹⁵

10. R. E. Koçu; age., s. 36-37.

11. H. Y. Nuhoglu, agm., s. 513.

12. BOA., Yıldız Tasnifi Defterler Bölümü Def. No: 280, s. 68. Ehâsin-i Müessesât-ı Hayriyye-i Hilâfetpenâhiden Dârülaceze (yazarı yok), İstanbul 1324, s. 11, R. E. Koçu; age., s. 38-39.

13. R. E. Koçu; age., s. 39.

14. BOA., M. V. 62/94

15. R. E. Koçu; age., s. 39.

Eşyalar Ağustos ayının sonuna kadar sergide kalmıştı. 12 Ağustos 1891 (H. 6 M 1309) tarihli irâdede o tarihe kadar satıştan elde edilen paranın 4.400 00 kûsur kuruşa ulaştığı için artık Dârülaceze binasının yapılabileceğine kanaat getirilmiş ve inşaatın bir an evvel başlanması istenmişti.¹⁶ Ağustos'un sonunda ise elde edilen miktar 6.720 00 kuruş olmuş ve bu paralar Osmanlı Bankası'na yatırılmıştı. Geriye kalan birkaç eşyanın da birkaç gün içinde müzayedeye konulup satılacağı bildirilmişti.¹⁷ Daha sonra geriye kalanların da satılmasıyla beraber 7.000 lira elde edilmişti. Padişah ayrıca 10.000 lira da nakit olarak verdi.¹⁸ Bundan başka inşaat masrafını karşılamak üzere 50.000 liralık yardım biletleri basılmasına karar verildi. Matbaayı Osmaniye'de basılan bu biletler dört çeşit olup, 10.000 liralığı 1'er liralık, 10.000 liralığı 3'er sim mecdiyelik, 15.000 liralığı 1'er mecdiyelik ve 15.000 liralığı da 5'er kuruşluktu.¹⁹

Yapı Komisyonu Başkanı Halil Rifat Paşa'nın Çalışmaları

Bütün bu çalışmalar yapılırken Halil Rifat Paşa Aydın Valiliği'nde bulunuyordu. 4 Eylül 1891 (H. 29 M 1309) tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne tayin edilmişti. Dârülaceze'nin yapımı ve işletilmesi vazifesi Dâhiliye Nezâreti'ne havale edildiğinden dolayı, Dârülaceze binasının yapılacak yeri tespit etmede, temellerinin atılıp inşaatının yürütülmesinde ve açılışında Halil Rifat Paşa'yı görmekteyiz.

Kurucu Komisyon, Dârülaceze'ye öncelikle bin kişinin alınmasına karar vermişti. Padişah, bu miktarı bin beş yüz kişiye çıkardı. Yeniden yapılan keşifle inşa masrafı da 51.450 (altın) liraya yükselmiş oldu. Ayrıca, inşaat için gösterilen Yenibahçe Çayırı bölgesi de Padişah'ın hoşuna gitmedi.²⁰ Yer tespiti için 29 Haziran 1892 (H. 3 Z 1309 –R. 16 Haziran 1308) tarihinde çıkarılan bir irâde ile Dâhiliye Nâzırı

16. BOA., İ. Dh. 97046.

17. BOA., Y. Mtv. 54/32.

18. H. Y. Nuhoğlu, agm., s. 513

19. Ehâsin-i Müessesâti Hayriyye-i Hilâfetpenâhiden Dârülaceze, s. 11, R. E. Koçu; a.g.e. s. 37. Mecdiye: 20 kuruş kıymetinde gümüş paranın adıdır. Abdülmecid devrinde basılmaya başlandığından Padişah'ın ismi verilmiştir. 20 kuruştan başlayan gümüş paraların 10,5, 2 ve 1 kuruşluk aksamı da darp olunmuştur. Ekseriyetle "Mecdiye" denilen gümüş paraya Sim mecdiye yahut bryaz mecdiye de denilirdi. Mehmet Zeki Pakalın; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C.II İstanbul. 1983 s. 428

20. R. E. Koçu, age., s. 40.

Halil Rıfat Paşa'nın başkanlığında bir "Yapı Komisyonu" kurulmasına karar verildi.

Çalışmalara derhal başlayan "Yapı Komisyonu" evvela Dârülaceze binaları için Kâğıthane sırtlarında bir yer aradı. Hacı Raşid Ağa varislerine ait otuz dönümlük bir yer ile Balmumcu varislerine ait yedi dönümlük bir yer uygun görüldü. Plâna göre elli iki dönümlük bir arsa gerekiyordu. Geri kalan toprak Kâğıthane köyüne aitti. Köylü o toprağı Dârülaceze'ye hediye etti.

Hacı Raşid varislerinden alınacak yerin on dönümü sürümlü tarla, yirmi dönümü kıraç; Balmumcu veresesinden alınacak yerin üç dönümü bağ, dört dönümü tarla idi. İstimlâk için 47.000 kuruş kıymet kondu. Satın alma muamelesi devlet adına yapılırsa istimplâkin mahkeme yolu ile yapılması gerekiyordu. İnşaatın bir an evvel başlaması için sabırsızlanan Sultan Abdülhamid, Yapı Komisyonu'na istimplâk bedelini şahsen ödeyeceğini, varislerin paralarını almak üzere Hazine-i Hassa'ya müracaat etmelerini bildirdi.

Yapı Komisyonu, Kâğıthane sırtlarında Dârülaceze için seçilen yerin tesviyesi ve sair inşaat masrafları için yeniden keşif yaptırdı.²¹

Komisyon başkanı Halil Rıfat Paşa, 13 Eylül 1892 (H. 20 S 1310) tarihinde Sadaret'e gönderdiği yazıda özetle; "Dârülaceze binalarının keşifnâmesi 7.136.00 kûsur kuruştur. Bu fiyat üzerine açılan ihâlede, Adnan Kalfa 136.00 kuruş indirip 7.000.00 kuruşluk teklif vermiştir. Bundan sonra irâde gereğince tekrar ihâleye başlanarak bu defa da 6.450.00 kuruşta Vasilaki Yanko'nun üzerinde kalmıştır. Ancak 8 Eylül 1892 (R. 27 Ağustos 1308) Perşembe günü ihalenin biteceği buna rağmen 10 Eylül 1892 (R. 29 Ağustos 1308) Cumartesi gününe kadar yüzde iki tenzil eden bulunur ise kabul olunacağı gazetelerden ilân edilmişti. Yapılan ihale, 5.900.00 kuruşla Seraskerlik kalfası, Ohannes Kalfa'da kalmıştır. Bu fiyata 50-60 bin kusur kuruşluk istimplâk bedelleri ile Şişli'deki su deposundan Dârülaceze'ye kadar dönecek su borularının bedeli olarak tahmin edilen 978 liralık masraf dâhil değildir. Vasilaki Yanko Bey'e tekrar haber gönderilmiş, ancak daha aşağıya inemeyeceğini bildirerek gelmemiştir."²²

Hükümet, özellikle ihalenin Tebaiî Devlet-i Âliye'den ve Rum

21. Ehâsin-i Müessesâtı Hayriyye-i Hilâfetpenâhiden Dârülacezeye, s. 14; R. E. Koçu; age., s. 40.

22. BOA., Y. Mtv. 67/37.

milletinden Tersane-i Amire Ser Mimarı Vasilaki Yanko Bey de²³ kalmasını arzu ediyordu. İhaleye katılanların yaptıkları indirimleri ona bildirerek yeni teklif vermesini istemeleri bunu gösteriyordu. Bu arada Bahriye Nâzırı Dârülaceze binasının emanet usulüyle 5.000 lira daha ucuza yapılabileceğini ve gerekirse askerleri de çalıştırabileceğini bildirmesi üzerine 28 Eylül 1892 (R. 15 Eylül 1308) tarihinde çıkan irâde ile konu Meclis-i Mahsus-u Vükelâ’da görüşülmesi ve muktedir bir müteahhide havalesi istenmiştir.²⁴

Bunun üzerine tekrar ihale açıldı ve 58.500. 00 kuruşla Vasilaki Efendi’de kaldı. Halil Rıfat Paşa 11 Ekim 1892 (R. 28 Eylül 1308-H. 19 Ra 1310) tarihinde Sadrazam Cevad Paşa’ya gönderdiği tezkirede durum anlatılarak Vasilaki Efendi’nin itimat ve emniyet edilecek bir kimse olduğunu, uygun görülürse hemen mukavelenamesinin hazırlanarak inşaatı başlatılabileceğini bildirmiştir. 16 Ekim 1892 (R. 3 T. Evvel 1308) tarihinde gönderdiği tezkirede de Terkos su şirketi ile 978 90 kuruş üzerinden demir borularla Şişli’deki su deposundan Dârülaceze’ye üç bin metre mesafeye su getirme hususunda anlaşıldığını, 19 Ekim 1892 (R. 6 T. Evvel 1308- H. 27 Ra 1310) tarihli tezkeresinde ise Dârülaceze’nin yapılacağı yerde bulunan Hacı Raşid Ağa ve Balmumcu veresesine ait yerlerin istimlak bedellerinin 478 00 kuruş olduğu, diğer arazilerin köylüler tarafından bağışlandığı, bir kısmı ise Bahriye Nezaretine ait olduğundan buna bir şey vermenin gerekmediği, ancak inşaatın başlanabilmesi için, işlemlerin kısa bir zamanda bitirilmesi gerektiğini bildirmişti.

Bütün bu konular 20 Ekim 1892 (H. 28 Ra 1310- R. 7 T. Evvel 1308) tarihinde toplanan Meclis-i Vükelâ’da görüşülerek Halil Rıfat Paşa’nın teklifi doğrultusunda kararlar alındı. Bir gün sonra da 21 Ekim 1892 (H. 29 Ra 1310- R. 8 T. Evvel 1308) tarihinde iradesi çıkararak

23. BOA., Y.A. Hus. 266/157-2

24. BOA., İ. Hus. 1310. Ra/12. Sultan II. Abdülhamid döneminde mimarî etkinlikler, daha çok yabancı mimarlar ya da yurt dışı eğitilmiş azınlık mimarları tarafından yürütülmüştür. Bu dönem de 1830’dan beri aktif ve önemli bir yere sahip olan Balyan Ailesinden *Serkis Balyan, Mimar Vasilaki, Mimar Yanko, Mimar Ohannes, Amasyan Efendi, Dikran Kalfa, Başmühendis Bertier* gibi gayrimüslim mimarlar göze çarpmaktadır. Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul 1971, s.120. Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981. A. Şevki Duymaz, *II. Abdülhamid Devri İmar Faaliyetleri*, Süleyman Demirel Üni. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Isparta. 2003, s. 95

Dârülaceze'nin yapımı için tüm engeller ortadan kaldırıldı. Bu irâde de yukarıda da belirtildiği gibi inşaatın bir an evvel başlanması için Hacı Raşid Ağa ile Balmumcu vereselerinin mahkemeye düşürülmesi münasip görülmeyle buraların bedellerinin Padişah tarafından ödeneceği ve sahiplerinin Hazine-i Hassa-i Şâhâne'ye gönderilmesi istenmiştir.²⁵

İnşaatı üzerine alan Vasilaki Efendi ile 2 Kasım 1892 tarihinde ilk olarak 4 maddelik bir mukavelename akdedildi.²⁶

İradenin çıkarılmasından sonra Halil Rıfat Paşa, temelleri atmak için geriye kalan tüm işlemleri tamamlattı. Daha sonra da uygun bir vakit tayin etmek için Münecimbaşı'na müracaat etti; 10 Kasım 1892 (H. 19 R 1310) Perşembe gününün öğlene yakın vaktinin münecimbaşı tarafından uygun bir vakit olduğu bildirildi.²⁷

Dârülaceze'nin temelleri 10 Kasım 1892 Perşembe günü öğlene yakın, dualardan sonra yirmi bir koç kurban edilerek atıldı.²⁸ Bu törende aşağıdaki şahıslar hazır bulundu:

- 1- Padişah adına Müşir Şâkir Paşa,
- 2- Dâhiliye Nâzırı Halil Rıfat Paşa,
- 3- Dârülaceze Fen Komisyonu Azasından Miralay İzzet Bey,
- 4- Evkâf Mühendisi Binbaşı Kâzım Bey,
- 5- Şehremâneti Mühendislerinden Hurşid Bey,
- 6- Nafia Mühendislerinden M. Lekler."

Daha önce temeller atılmadan, Şişli'den Dârülaceze binalarına doğru bir cadde açılmaya başlanmıştı. Darülaceze'nin inşasını taahhüt etmiş olan kalfanın binanın inşasında kullanılacak kereste ve taş gibi malzeme ve teferruatına müteallik taahhüdünü yerine getirmesi hususunda birkaç maddeden ibaret bir kontrat akdedilmişti. Ayrıca müteahhidin kontrat ahkâmına riayet edip etmediğini takip için 10 Kasım 1892 (28 Teşrinievvel 1308) tarihinde irâde-i seniyye ile bir fen komisyonu teşkil edilmişti. Buna rağmen Dâhiliye Nazırı Halil Rıfat Paşa, Sadarete resmî bir yazı göndererek inşaatın büyüklüğü ve önemine

25. BOA., i. Dh. 1310. Ra./59.

26. BOA., Y.A.Res. 266/157-2

27. BOA., Y.Mtv. 70/95-1.

28. BOA., Y. Mtv. 70/95; H. Y. Nuhoğlu, agm., s. 513; Ehâsin-i Müessesâti Hayriyye-i Hilâfetpenâhiden Dârülacezeye adlı eserde 20 Rebiül evvel 1310 – M. 12 Ekim 1892 tarihi yanlış olarak verilmiş s. 15 ve aynı kaynağı kullanan R. E. Koçu ise Rumî tarihi doğru olarak verdiği hâlde Miladîye çevirirken 12 Ekim 1894 olarak çevirmiştir, s. 42-43.

istinaden bundan başka bu işlerden anlayan bir müfettişin görevlendirilerek müteahhidin taahhütlerinin yerine getirmesini ayrıca takip etmesini teklif etmişti. Bunun üzerine İnşaatı üzerine alan müteahhidin binanın inşaatında kullanılacak malzemeleri yerli yerinde kullanıp kullanmadığını denetleyecek bir müfettiş tayin edilmesi için çıkarılan irâde gereğince, bu işlerden anlayan bir mühendis, müfettiş olarak tayin edildi.²⁹

Dârülaceze İçin Yapılan Diğer Yardımlar

Bu arada, Dârülaceze binalarının inşaatı devam ederken, içeriden ve dışarıdan Müslim, Gayr-i Müslim hayırseverler de yardım için yarıyorlardı. Yukarıda görüldüğü gibi ilk ve en büyük yardımı Sultan II. Abdülhamid yapmıştı. Osmanlı Devleti'nin her tarafına dağıtılan Dârülaceze îanesi makbuzları karşılığı olan paralar da toplanıyordu.

Almanya Büyükelçiliği'nde Dârülaceze yararına bir konser verildi. Kapısı din ve milliyet farkı gözetilmeden bütün acezeye açılacak olan Dârülaceze'ye Triyeste'den 500 lira gönderildi.³⁰

Rene Boduvi adındaki bir zengin, Dârülaceze'yi Kâğıthane Çayı'na bağlayacak bir yolu, masrafları tamamen kendisine ait olmak üzere yapmak için müracaat etmiş ve bu konuda 18 Şubat 1893 (H. 1 Ş 1310-R. 7 Şubat 1308) tarihinde çıkan irâde ile bu yardımseverin isteği kabul edilmiştir.³¹ Yine aynı şahıs Eylül 1893'te Dârülaceze'ye 250 lira teberruda bulunduğu gibi yaşadığı müddetçe senede 12.000 kuruş vermeyi taahhüt etmişti. Bundan dolayı da bir kıt'a gümüş madalya ile taltif edilmiştir.³²

Mösyö Kavella ise, Mayıs 1893'te 2.000 liralık bir çeki Dârülaceze inşaatında kullanılmak üzere Dâhiliye Nezâreti'ne teslim ettiği gibi her sene belli bir miktar parayı da göndermek için Anadolu Osmanlı Demiryolları Şirketi Meclis İdaresi'ne teklif edeceğini bildirmesi, Padişah'ı çok memnun etmiş ve adı geçen kişinin mükâfatlandırılması ve gazetelerde bunun ilân edilmesini irâde buyurmuştur.³³

Dârülaceze'nin inşaatı için bastırılmış biletlerin 250 liralık kısmı

29. BOA., Y.A. Hus. 266/157-3.

30. Ehâsin-i Müessesâti Hayriyye-i Hilâfetpenâhiden Dârülacezeye. s. 15; R. E. Koçu; age., s. 42-43.

31. BOA., İ.Hus. 1310.Ş/5.

32. BOA., Y.A. Hus. 279/158.

33. BOA., İ. Hus. 1310. Za/35

satılamamıştı. Durumu öğrenen Sultan Abdülhamid, kalan biletlerin tamamını alacağını bildirmiş ve biletler 18 Eylül 1893 (H. 7 Ra 1311) tarihinde Padişah'a gönderilmişti.³⁴

Okmeydanı civarında olup üzerine Dârülaceze'nin inşa edildiği arazinin otuz dönümünün sahibi olan Hacı Raşid Ağa'nın vereseleri ve Abdullah Sabit Efendi'ye ait başka bir arazi Dârülaceze'ye bağışlanmış ve istimlâk bedellerinin de alınmayacağı Dâhiliye Nezareti'ne bildirilir. Bu durum 1 Haziran 1894 (H. 27 Za 1311) tarihinde Padişah'a bildirilmiş ve bunların mükâfatlandırılması için Sadrazam'a emir verilmiştir.³⁵

Bahçekapısı'nda mağazaları bulunan çay tüccarlarından Karabet ve Ohannes adındaki şahıslar, 28 Ocak 1895 (H. 1 Ş 1312-R. 16 K. Sâni 1310) tarihinde saraya verdikleri arzuhâlde her sene meccanen iki yüz kilogram çay vermeyi vadetmelerinden ötürü, Sadrazam teklifiyle mağazalarının kapısına Osmanlı arması takma izni, Padişah'tan 6 Şubat 1895 (H. 10 Ş 1312) tarihli irâde ile temin edilmiştir.³⁶

Dârülaceze'nin inşaatı devam ederken, Paris büyük opera tiyatrosu İstanbul'da gösteriler yapıyordu. Bu tiyatronun şarkıcısı Madam Darley, Dâhiliye Nezâreti'ne müracaat ederek gördüğü ilgiden çok memnun olduğunu ve hâsılatı tamamen Dârülaceze'ye ait olmak üzere 1 Haziran 1895 (R. 20 Mayıs 1311) Cumartesi günü akşam Tepebaşı Belediye Bahçesi'nde Dâhiliye Nâzırı Halil Rıfat Paşa'nın himayesinde bir konser vermek istemiş ve bu isteği Halil Rıfat Paşa'nın desteği ve himayesi ile gerçekleştirilmişti.³⁷ Ayrıca, Halil Rıfat Paşa da evindeki değerli eşyalardan bir kısmını ve gümüş takımlarını satarak bu yardım kampanyasına iştirak etmişti.³⁸

İnşaatın Tamamlanması ve Açılışı

Bütün bu yardımlar yapılırken bir taraftan da inşaatın tamamlanması için büyük gayret sarf ediliyordu. 19 Ağustos 1894 (H. 16 S 1312-R. 7 Ağustos 1310) tarihinde Nisa Hastanesi'nde barındırılan bir kısım kimsesiz yetim çocuk, hasta, yaşlı.. vb. gibi acezelerin kaldıkları yerin 10 Temmuz 1894 (H. 6 M 1312) tarihinde meydana gelen şiddetli

34. BOA., Y.A. Hus. 280/43

35. BOA., Y. Mtv. 96/92.

36. BOA., İ. Dh. 1312. Ş/16.

37. BOA., Y. Mtv. 121/17.

38. Öz Dokuman "İçimizdeki Işık Dârülaceze" Hayat Tarih Mecmuası II, Yıl: 5, Sayı. 7, 1 Ağustos 1969, s. 48.

depremden³⁹ zarar görmesi sebebiyle geçici olarak Dârülaceze'nin inşaatı tamamlanan kısımlarına nakledilmesi irâde buyurulmuştu.⁴⁰

Eylül 1895 (R. Eylül. 1311)'de Halil Rıfat Paşa'nın Sadrazamlığa tayininden birkaç ay önce Darülaceze hemen hemen tamamlanmıştı. Ancak açılışı Sadrazamlık döneminde yapacaktı. 8. Eylül. 1895 (H. Ra. 1312) tarihinde Darülaceze'nin inşaatının tamamlanan kısımlarının fotoğraflarının alınıp Padişaha takdim edilmişti. Bunun üzerine çıkarılan İrade-i Hususiye ile idaresinde vazife alacak müdürden müstahdemine kadar kaç kişi olacağı ve vazifelerinin neler olacağı ve ayrıca kabul edilecek acezenin derece-i malûliyeti ve çalışabileceklerin hangi sanat dallarında eğitilecekleri, bunların iaşeleri ve bakımları, tabip ve hastanelerin adedi bütçesi ...vs. gb. konular ile ilgili bir nizamnamenin hazırlanmasını ferman buyurmuştu.⁴¹

1895 yılı Eylülünde, Halil Rıfat Paşa başkanlığındaki komisyon açılışından sonra uygulanacak Dârülaceze Nizamnâmesini hazırladı.⁴² Özet olarak bu nizamnamede;

“Kimsesizler ve sakatlarla geçimini sağlayamayan kimseler Dârülaceze'ye kabul edilecekti. Erkek ve kadınlar ayrı ayrı koşullarda kalacak, bunlar mensup oldukları dine göre eğitim görecektir ve bakımlarına itina edilecekti. Ayrıca biri erkeklere, diğeri kadınlara ait olmak üzere iki hastane yaptırılacaktı. Darülaceze'nin idaresi, Dâhiliye Nezareti'nce seçilerek Sadarete bildirilen ve Sadrazam tarafından Padişaha arz edildikten sonra irâdesi alınmak suretiyle tayin edilecek bir heyete verilecekti. Fahrî olarak çalışacak bu yedi kişilik heyette şehremaneti, Şeyhülislâmlık ve Evkâf Nâzırlığı memurları arasından seçilecek birer kişiyle Rum, Ermeni, Katolik ve Musevî cemaatleri tarafından uygun görülecek kimseler bulunacaktı. Heyetin görevleri Darülaceze'nin iç tüzüğü ile belirlenecekti. Darülaceze'nin gelir kaynakları ise; gramajı düşük olduğu için belediyelerce el konulmuş ekmeğin bedeli, tiyatro biletlerine eklenecek yirmişer ve kırkar paralık pulların

39. İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV, İstanbul. 1972 s. 331.

40. BOA., İ. Hus. 1312. S. /129.

41. BOA., İ. Hus. 1312. R. /34.

42. Nizamnameler hakkında geniş bilgi için bkz. BOA., Y.A. Res. 76/44-2-6; İ. Hus. 1313. B/65; Düstur I. Tertib Cild. VII., 1311-1319 Ankara 1949, 29 Ocak 1896 (H. 13 Şaban 1313) Darülaceze Nizamname-i Dâhilîsi, s. 43-49 ve R. E. Koçu, age., s. 57-66.

sağlayacağı gelir, mabet kapılarına konulan yarım sandıklarından elde edilecek paralar, halkın bağışları, verilen imtiyazlardan alınacak paralar ve idare heyetinin bulacağı Babiâli'ce uygun görülecek diğer kaynaklardı. Nizamname Dâhiliye Nezareti tarafından uygulanacaktır”.

Yine 1895 yılı sonlarında çıkarılan Darülaceze'nin iç tüzüğünde ise özetle:

“Bu kurumun teşkilatı, çalışma şekli, kabul şartları ve uygulanacak cezalar belirlenmektedir. Üst yöneticiler, Dâhiliye Nezareti'nce seçilerek Sadrazamlığa bildirilecek, uygun görülürse Padişaha arz edilerek irâdesi çıktıktan sonra tayinleri yapılacaktır. Darülaceze'ye kabul şartları ise; Kimsesiz ve sakat vatandaşlar sokaklardan incitilmeden zabıtarca toplanacak, bulaşıcı hastalığı olanlar ayrı koşullara alınacak, hasta olmayanlar yıkanıp giydirildikten sonra koşullara konulacak, cüzzamlılar ve deliler ise kabul edilmeyecekti. Darülaceze'ye alınanlar için, kadın ve erkeklere mahsus ayrı ayrı imalathaneler kurulacak, çalışma gücü olanların burada ürettikleri mallar, sergilerde ve Ramazan ayında, Bayezid Camii avlusunda satılacak, elde edilen paranın üçte biri Darülaceze'ye gelir kaydedilecek, üçte ikisi sanatkârlar arasında paylaştırılacaktı. Hiç kimse izin almadan dışarıya çıkamayacak, yakınlarıyla görüşme izne bağlı olacaktı.”⁴³

23 Nisan 1895 (H. 27 Şevval 1312) tarihli Darülaceze iç tüzüğüne göre, bu hayır müessesesinde çalışacak olan memurların sayısı ve maaşları ise aşağıda gösterildiği şekilde belirlenmişti.⁴⁴

Görevliler	Adedi	Aylığı (Kuruş)
Müdür	1	1.500
Müdür muavini	1	500
Muhasebeci	1	1.200
Muhasebeci muavini, (sandık eminliğini dahi ifa edecek)	1	600
Baş kitâbet	1	600
Baş kitâbet refiki	1	300
İmam	1	200
Müezzin	1	100
Papaz	3	200x3=600

43. H. Y. Nuhoglu, age., s. 513.

44. BOA., Y.A. Res. 76/44-3.

Sanayi Mütenevvia ustaları		1500
Mektep muallimi	2	400x2=800
Hastalar ağası	1	400
Vekili harç	1	400
Vekili harç yamağı ve kâtibi	1	250
Ser hademe (bir erkek, bir kadın)	2	200x2=400
Sekiz daireye erkek ve Kadından ikişer hademe	16	150x16=2400
İki bab-ı hastaneye erkek ve kadından ikişer hademe	6	150x6=900
Külhancı	2	125x2=250
Hamam Hademesi (erkek ve kadın)	4	150x4=600
Çamaşırcı (kadın)	4	150x4=600
Kapıcı	1	250
Bahçıvan	1	250
Aşçı	4	250x4=1000
Serkâtip	1	1000
Tabip	2	400x2=800
Cerrah	2	250x2=500
Eczacı	2	300x2=600
Senevi: 222.000		18.500

Yine aynı tarihlerde çıkarılan on maddelik bir nizamnâme ile de dilencilik yasak edilmiştir.⁴⁵ Nizamnâmenin bazı aksaklıklarının giderilmesi için 14. Ocak. 1896 (28. R. 1313) tarihinde 3., 4., 5., 9., ve 15. Maddelerinde bazı değişikliklere gidilmiştir.⁴⁶

Nizamnamelerin hazırlanmasından sonra inşaat da tamamlanmıştı. 31 Ocak 1896 (H. 15 Şaban 1313) tarihinde çıkarılan bir irâde ile ertesi Cuma günü Darülaceze'nin Sadrazam, Dâhiliye Nâzırı, Şehremin, Dâhiliye Müsteşarı ve maiyetleriyle Erkân-ı Harbiye feriki Şâkir Paşa Hazretleri ve Rum, Ermeni Patriklerinin ve Hahamhanenin

45. BOA., Y.A. Res. 76/44-6; Düstur, I. Tertib, VII. Cild. S.48-49. R. E. Koçu, age., s. 57 vd.

46. Değişiklik yapılan maddeler hakkında geniş bilgi için bkz. BOA., İ. Hus. 1313. R/65

ruhanî meclisleri azasından birer zatın hazır bulunmasıyla resmî açılışın yapılacağı duyurulmuştu.⁴⁷

Açılışın yapılmak istendiği tarih hicri takvimde 16 Şaban gününe tesadüf eder. Bu tarih Padişah'ın doğum günüydü. Darülaceze'nin kurulmasına dair ilk irâde de 16 Şaban 1307 tarihinde çıkarılmıştı. Bu durum Padişah'ın bu hayır müessesesinin kurulmasına ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Ancak açılış töreni hazırlıkları geç tamamlanmasından dolayı bir gün gecikmeli olarak 2 Şubat 1896 tarihinde yapıldı. O gün Darülaceze'nin kapısını yaklaşık üç aydır Sadrazam olan Halil Rıfat Paşa açmıştı.⁴⁸

Din ve milliyet farkı gözetilmeden Müslümanların yanında Rum, Ermeni ve Yahudilerin de barınmaları esas olarak kabul edildiğinden her kesimden hayırseverin yardımı ile yapılan Dârülaceze yapı topluluğu şu kısımlardan meydana geliyordu:

*“Bir idare binası, ikisi kadınlara ve ikisi erkeklere ait olmak üzere dört aceze pavyonu, iki pavyonu olan 200 yataklı bir hastane binası, yetimhâne, ırzhâne (süt çocukları evi), çamaşırhâne, iki hamam ile terzilik, kunduracılık, marangozluk, demircilik, dökümcülük, halı atölyeleri, fırın, cami, iki kilise, havra ve meslek ve sanat okullarından başka bir kreş ve çocuk yuvası.”*⁴⁹

Dârülaceze'ye ilk önce 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında sokakta kalan ve Haseki Hastahanesi'nde barındırılan yüz elli kadar kadın nakledildi.⁵⁰

Dârülaceze binası dâhilinde yalnız Katolik cemaatine mahsus bir kilise bulunmadığından, Katoliklerin temsilcisi Fransa'nın, İstanbul sefirinin müracaatı neticesinde, 6 Nisan 1896 (H. 22 L 1313- R. 25 Mart 1312) tarihinde Katolik fukarası için de bir kilise yapılması Padişah tarafından irâde buyrulmuştur.⁵¹

4 Ağustos 1896 (24. Safer. 1314) tarihinde Sadrazam Halil Rıfat Paşa tarafından Padişah'a gönderilen resmî yazıda Darülaceze'nin

47. BOA., İ. Hus. 1313. Ş/43.

48. R. E. Koçu; age., s. 43; H. Y. Nuhoğlu, agm., s. 513; Bekir Türkmen, Sosyal Hizmetler Tarihi, İzmir 2015, s.62

49. Nuran Yıldırım, “Dârülaceze” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi II, İstanbul 1994, s. 555.

50. H. Y. Nuhoğlu, age., s. 513.

51. BOA., İ. Hus. 1313 L/51.

dâhili idaresine ve dilencililiğin yasaklanmasına dair tanzim edilen hükümler ve Darülaceze'nin varidat ve masraflarıyla, acezelere ne gibi muamele yapılacağı, teftiş ve idaresi için yeniden ne gibi varidat tedarihi mümkün olacağı ve buna benzer konuların müzakere edilip neticesinin Dahiliye Nezaretine bildirilmesi için üç ayda bir toplanacak bir heyet teşkil edilmesi gerektiğini bildirmişti. Rıfat Paşa bu komisyona katılacak kişileri ise şöyle teklif etmişti:

İlk teşkil edecek heyetin fahri riyasetine Şehremaneti meclis azasından Tahsin Efendi'nin; azalıklarına ise Zaptiye Nezareti muhasebecisi Aziz efendi, Sadaret Müsteşar Muavini Arif Efendi, Evkâf-ı Hümayun Meclis İdare azasından Ziya Bey, Rum, Ermeni ve ayrıca Katolik Ermeni Patrikhanelerinden birer temsilci, Hahambaşı kaymakamlığından Doktor Agyilatos ve Boyacıyan Ohannes ve Hazine-i Celile Maliye mihmanlarından Felyosyan, Ohan ve Jak Efendilerin tayinlerinin munasip olacağı bildirilerek bu heyetin teşekkülü gerçekleştirilmiştir.⁵²

Kendi geçimini sağlayamayan muhtaç acizler ile kimsesiz çocukları çatısı altında barındıran Darülaceze müessesesi Osmanlıdan Cumhuriyete miras kalmış ve faaliyetlerini Cumhuriyet Dönemi'nde de kesintisiz sürdüren ender müesseselerden biridir.⁵³ Bu müessese sadece kimsesiz çocukların barındığı bir kuruluş değil, aynı zamanda eğitim gördüğü ve bir meslek öğrendiği sıcak bir yuva da olmuştur. Okula giden çocuklar, ders saatleri dışında, halıcılık, dokumacılık, terzilik, çorapçılık, kunduracılık, marangozluk, demircilik gibi faaliyet gösteren imalathanelerde bir meslek de öğrenebiliyorlardı.⁵⁴

Darülaceze bir yandan şehirdeki dilencilerin tutulduğu bir merkez olmakla birlikte; "hastaneleri, süt çocukları için kreşi, yetimler için eytamhanesi ile birlikte külli bir müessese olarak düşünülmüş olmanın yanı sıra, aynı zamanda sahip olduğu atölyelerle bir tür iş-evi, Osmanlıca tabiriyle, "darüssay"dır da." Darülaceze bu niteliği ile günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Darülaceze kent yoksullarından sadece dilenciler değil; kimsesiz genç, özürlü, yaşlı ve terk bebeklere de bakım hizmeti veren; hatta barındırdığı bazı atölyeleri ile 19. yüzyıl batı mo-

52. BOA., Y.A.Res. 80/109.

53. S. Güngör, age., s. 158.

54. Vehbi Ünal" Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları" CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2012, Cilt: 36, Sayı: 2, s.18.

delleri olarak ‘çalışma evleri’ gibi kurumlardan esinlenilerek oluşturulan bir kurumdur.⁵⁵

Sonuç

Osmanlı Devleti’nin iç ve dış baskılar ve mali sıkıntılarla boğuştuğu bir zamanda gerçekleştirilen bu müessese tamamen sosyal devlet politikasının bir gereği olarak inşa edilmiştir. Ayrıca bu müessesenin din, ırk, mezhep farkı gözetmeksizin ihtiyaç sahibi olan tüm insanlara hizmet amacıyla kurulması, bunu gazeteler aracılığıyla ilan edilmesi, Osmanlı tebaasından ve dışarıdan Rum, Ermeni ve Musevi cemaatlerinin de yardımında bulunmalarına sebep olmuştur.

Büyük bir hayır müessesesi olan Darülaceze’nin yapımında Dâhiliye Nezareti’nde bulunan Halil Rıfat Paşa’nın İnşaat Yapı komisyonu başkanı olarak inşaatın tamamlanmasında büyük emeği geçmiştir.⁵⁶ Bundan dolayı Darülaceze’nin adı Halil Rıfat Paşa ile birlikte anılır olmuştur. Cumhuriyet Dönemi’nde Halil Rıfat Paşa’nın büstü 1942 yılında mimarını bilemediğimiz biri tarafından yapılmış ve dönemin idarecileri tarafından Darülaceze bahçesine konmuştur.⁵⁷ Ancak böyle bir müessesenin yapılma fikri tamamen II. Abdülhamid’e aittir. Abdülhamid kendi hazinesinden katkıda bulunarak oluşturduğu bu müessese Avrupalıların gözündeki geri kalmış Osmanlı Devleti imajını yıkmaya ve modern bir monarşi yönetimini göstermeye yönelik bir çaba olarak ta değerlendirilmiştir.⁵⁸ Eskiden geleneksel olarak yürütülen sosyal yardım faaliyetlerinin II. Abdülhamid Dönemi’nde kurumsallaştığını ve bunu yaparken de II. Abdülhamid’in geleneksel ve modern sosyal yardım metotlarını birleştirerek devletin modernleşmesini amaçladığını bunu yaparken de gelenekseli korumanın da mümkün olduğunu göstermiştir.⁵⁹ Darülaceze daha sonra Anadolu’da kurulması planlanan benzeri kurumlara örnek olarak gösterilmesine rağmen devletin iç- dış

55. Abdullah. Karatay, Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu, Marmara Üniversitesi S.B.E. (Basılmamış Doktora Tezi), 2007. İstanbul s.119-120.

56. İbnü’l Emin, age., s. 1571.

57. R. E. Koçu, age., s. 27.

58. Nadir Özbek, Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914), İstanbul. 2002. S. 198

59. Esra Demirci Akyol, “Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları” Sosyal Politika Çalışmaları. Yıl: 13, Sayı: 31 Temmuz-Aralık Ankara. 2013. S. 36.

sorunları ve mali sıkıntılar sebebiyle Cumhuriyet Dönemi'ne kadar türünün tek örneği olarak kalmıştır. 120 senedir aralıksız hizmet veren bu müessese 100 000 den fazla muhtaç insana bir şefkat kapısı olma özelliğini sürdürmüştür.

Darülaceze'nin yapımı planlanırken ilk etapta masrafının 50 000 altın olarak tahmin edilmişti. Sultan II. Abdülhamid kendi servetinden 10 000 altın lira ile 7 000 altın lira değerinde eşyalarını bu hayır müessesesi için vermişti; dolayısıyla hem böyle bir müessesenin yapım fikri, hem de en büyük yardımı yapmada en önde olmuştur.

Darülaceze'nin idaresi, ilk açılışında Dâhiliye Nezareti'ne verildi. Daha sonra 1908 meşrutiyetiyle beraber Belediye'ye ve oradan da 1910 yılında Müessesât-ı Sıhhiye Müdüriyeti'ne geçti. Bu kurumun kaldırılması üzerine tekrar Dâhiliye Nezareti'ne bağlandı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti, kurumun idaresini ele aldıysa da 1925 yılında tekrar Belediye'ye verildi. Darülaceze daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından idare edildi.⁶⁰ 1998 yılında Danıştay, 1916 tarihli Darülaceze Nizamnamesi yürürlükte olmasına rağmen 1924 yılında idari tasarrufla Müessesenin Belediye'ye bağlı olmasının hukuka uygun olmadığına karar vermiş ve bu tarihten sonra Darülaceze tekrar doğrudan İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Son olarak 31.12.2007 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 2007/22 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile de Darülaceze, Başbakanlığa bağlanmıştır.⁶¹ Günümüzde ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak hizmetlerini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA) BELGELERİ

- BOA., İ.Hus. 1310.Ş/5.
 BOA., İ. Hus. 1310. Ra/12.
 BOA., İ.Hus. 1310.Ş/5.
 BOA., İ. Hus. 1310. Za/35
 BOA., İ. Hus. 1310. Za/35
 BOA., İ. Hus. 1312. R. /34.
 BOA., İ. Hus. 1313. B/65
 BOA., İ. Hus. 1313. R/65
 BOA., İ. Hus. 1313. Ş/43
 BOA., İ. Hus. 1313 L/51

60. H. Y. Nuhoglu, age., s. 514., R. E. Koçu, age., s. 48

61. S. Güngör; agm., s. 161

BOA., İ. Dh. 97046

- BOA., i. Dh. 1310. Ra./59.
BOA., Y.A. Hus. 266/157-2
BOA., Y.A. Hus. 266/157-3
BOA., Y.A. Hus. 279/158.
BOA., Y.A. Hus. 280/43
BOA., Y.A. Hus. 279/158.
BOA., Y.A. Hus. 280/43
BOA., Y.A.Res. 266/157-2
BOA., Y.A. Res. 76/44-2-6
BOA., Y.A. Res. 76/44-6
BOA., Y.A.Res. 80/109
BOA., Y.A. Res. 76/44-3.
BOA., Y. Mtv. 54/32
BOA., Y. Mtv. 67/37.
BOA., Y.Mtv. 70/95-1.
BOA., Y.Mtv. 70/95
BOA., Y. Mtv. 96/92.
BOA., Y. Mtv. 96/92.
BOA., M. V. 62/94
BOA., Yıldız Tasnifi Defterler Bölümü Def. No: 280, s. 68.

YAYIMLANMIŞ ESERLER VE MAKALELER

Akyol, Esra Demirci; "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları" Sosyal Politika Çalışmaları. Yıl: 13, Sayı: 31 Temmuz-Aralık Ankara 2013.

Bırol, Nurettin; Halil Rıfat Paşa Dönemi ve İcraatı 1827-1901 Cedit Neşriyat Ankara 2009.

Cezar, Mustafa; Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul 1971.

Danişmend, İsmail Hami; Osmanlı Tarihi Kronolojisi IV. İstanbul 1972.

Dokuman, Öz; "İçimizdeki Işık Dârülaceze" Hayat Tarih Mecmuası II, Yıl: 5, Sayı. 7, 1 Ağustos 1969.

Duymaz, A. Şevki; II. Abdülhamid Devri İmar Faaliyetleri, Süleyman Demirel Üni. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Isparta 2003.

Düstur I. Tertib Cild. VII., 1311-1319 Ankara 1949, 29 Ocak 1896 (H. 13 Şaban 1313) Dârülaceze Nizâmname-i Dâhilisi, s. 43-49

Güngör, Servet; "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Hayır Kurumu Olarak Darülaceze Müessesesi" Türk İdare Dergisi Yıl.81, Sayı: 463-464 Haziran-Eylül. Ankara 2009.

İnal, İbnü'l Emin Mahmut Kemal; Son Sadrazamlar III. İstanbul 1969.

Karatay, Abdullah; Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu, Marmara Üniversitesi S.B.E. (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2007.

Koçu, Reşat Ekrem; Dârülaceze (1895-1974) İstanbul 1974.

Nuhoğlu, Hidayet Y.; "Dârülaceze" D.İ.A., VIII, İstanbul 1993.

Önel, Tayyibe ; "Zaman Tünelinde Darülaceze" Kutsal Çatı, Darülaceze Müessesesi Süreli Yayını, Yıl:2008, Sayı:1

Özbek, Nadir; Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet (1876-1914), İstanbul 2002.

Pakalın, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü C.II İstanbul 1983.

Ünal, Vehbi” Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları” CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2012, Cilt: 36, Sayı: 2

Tuğlacı, Pars; *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981.

Türkmen, Bekir; Sosyal Hizmetler Tarihi, İzmir 2015.

Yıldırım, Nuran (1994);“*Dârülaceze*” Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi II, İstanbul.

_____, İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi, İstanbul.

(yazarı yok), (1324); Ehâsin-i Müessesât-ı Hayriyye-i Hilâfetenâhiden Dârülaceze İstanbul 1996.